

Biegły jako asesor w procesie skróconym przed biskupem

Reforma procesowa papieża Franciszka z 2015 roku pozostaje wciąż pewnego rodzaju nowością, szczególnie jeśli chodzi o proces małżeński skrócony przed biskupem. Doświadczenie uczy, że w polskich sądach kościelnych nie jest to zbyt często stosowana procedura postępowania. Wynika to nie z złej woli, ale z niewielkiej liczby spraw kwalifikujących się na tę ścieżkę procesową. Większość sądowych spraw małżeńskich wymaga bowiem pogłębionej instrukcji dowodowej w procesie zwykłym. Niemniej jednak sama procedura tzw. procesów skróconych stawia przed sądami kościelnymi, a właściwie przed biskupem, który orzeka w tych sprawach, nowe wyzwania. Należy do nich niewątpliwie kwestia biegłych sądowych oraz rozstrzygania spraw małżeńskich z tytułów wady zgodny małżeńskiej, o których w kan. 1095 KPK¹. Z jednej bowiem strony prawodawca wymaga od sędziego, by w sprawach toczących się z tytułu impotencji lub wady konsensu z powodu choroby umysłowej lub niezdolności, o których mowa w kan. 1095 KPK, skorzystał z pomocy jednego lub kilku nawet biegłych², z drugiej zaś strony w procesie skróconym przed biskupem instruktor prowadzący sprawę powinien zebrać dowody

1 W celu usystematyzowania oznaczeń kanony kodeksu prawa kanonicznego promulgowanego w 1983 roku oznaczone będą skrótem: KPK; zaś nowe kanony zreformowanego w 2015 roku prawa procesowego oznaczone zostaną skrótem: KPKⁿ.

2 Zob. Franciszek, List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* (tekst łacińsko-polski), Tarnów 2015 [dalej: KPKⁿ], kan. 1678 § 3: „W sprawach dotyczących impotencji lub braku zgody spowodowanej chorobą umysłową lub anomalią natury psychicznej sędzia winien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wyraźnie wynika, że jest to bezużyteczne; w pozostałych sprawach należy zachować przepis kan. 1574”. Por. także *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii*, Città del Vaticano 2005 [dalej: DC], art. 203 § 1.

podczas jednego posiedzenia³. Zestawienie tych dwóch przepisów prawnych rodzi więc bardzo konkretne pytanie o konieczność oraz realną możliwość udziału biegłego sądowego w procesie skróconym. Niniejsze opracowanie jest próbą wskazania konkretnego i bardzo praktycznego rozwiązania tej kwestii. Zaś z racji popularności tytułów nieważności małżeństwa, o których w kan. 1095 KPK, ograniczy się ono jedynie do tego rodzaju spraw. W pierwszej kolejności zostaną przypomniane ogólne normy kodeksowe dotyczące procesu skróconego przed biskupem w kontekście kan. 1095 KPK. Następnie, bardziej szczegółowej analizie zostanie poddana norma prawna zawarta w kan. 1678 § 3 KPKⁿ, dotycząca biegłych sądowych. W trzeciej kolejności przyjrzymy się roli asesora w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, zaś na zakończenie omówiona zostanie możliwość mianowania biegłego asesorem w skróconym procesie małżeńskim.

1. Proces małżeński skrócony przed biskupem a kan. 1095 KPK

Temat procesu skróconego przed biskupem był już w ostatnich latach wielokrotnie poruszany, zarówno w publikacjach, jak i podczas konferencji, jednakże dla zarysowania kontekstu podjętego tematu przypomnieć należy podstawowe przepisy prawne dotyczące tej nowej ścieżki procesowej, ze szczególnym uwzględnieniem tematu niniejszego artykułu.

Jak zostało wspomniane już wyżej, sędzią kompetentnym do orzekania w sprawach o nieważność małżeństwa w procesie skróconym jest jedynie biskup diecezjalny⁴. Jednakże to wikariusz sądowy, po zapoznaniu się z treścią skargi powodowej oraz po wysłuchaniu drugiej strony i obrońcy węzła małżeńskiego podejmuje decyzję, czy sprawa ma być rozpatrywana w procesie zwykłym czy skróconym⁵. Wikariusz sądowy powołuje również instruktora do prowadzenia sprawy oraz asesora do pomocy⁶. Prawodawca szczegółowo określa wymagania, które musi spełniać skarga powodowa, by mogła zostać skierowana do procesu skróconego. Strony, przedstawiając zgodne żądanie, powinny więc opisać najważniejsze fakty w sposób oczywisty wskazujące na nieważność swojego małżeństwa, wskazać

3 Por. kan. 1686 KPKⁿ.

4 Por. kan. 1683 KPKⁿ.

5 Por. kan. 1676, §2 KPKⁿ.

6 Por. kan. 1685 KPKⁿ.

następnie dowody, które mogłyby być natychmiast zebrane oraz dołączyć dokumenty, na których opierają swoje żądanie⁷. Co ważne, okoliczności wskazujące na nieważność małżeństwa powinny być „poparte zeznaniami oraz dokumentami, które nie wymagają przeprowadzenia dokładniejszego badania albo dochodzenia”⁸. Oznacza to więc, że dowody wskazane w skardze powodowej oraz dołączone do niej muszą być na tyle silne, by samodzielnie wytworzyć pewność moralną, bez konieczności pogłębionego badania sprawy⁹. W przypadku skargi powodowej opartej na argumentach wskazujących na niezdolność konsensualną dowody te powinny w sposób oczywisty świadczyć o występowaniu jakiejś choroby psychicznej, anomalii lub zaburzenia osobowościowego, jakiejś innej przyczyny natury psychicznej lub braku rozeznania oceniającego. Najlepiej by była to więc dokumentacja medyczna lub opinie psychologiczne. Pomijając w tym miejscu wymagania formalne oraz materialne, jakie powinna spełniać taka dokumentacja, powstaje wątpliwość co do samej osoby biegłego i weryfikacji warunków stawianych przez prawo kościelne. Zgodnie z art. 205 instrukcji procesowej *Dignitas connubii* „Na biegłych należy powołać tych, którzy nie tylko mają przymioty wymagane dla świadków, ale także wyróżniają się posiadaną wiedzą, doświadczeniem i cieszą się dobrą reputacją wynikającą z uczciwości i religijności. Aby pomoc biegłych w sprawach dotyczących niezdolności, o których w kan. 1095, była rzeczywiście użyteczna, należy się bardzo zatroszczyć, aby byli wybierani biegli, którzy stosują się do zasad antropologii chrześcijańskiej”. Jak wynika z cytowanego przepisu, dla prawodawcy, prócz wymagań merytorycznych, szczególnie ważna jest kwestia antropologii, jaką kieruje się biegły sądowy. Już bowiem Jan Paweł II w przemówieniu do Trybunału Roty Rzymskiej w 1987 roku podkreślał niebezpieczeństwo wynikające z korzystania przez nauki psychologiczne i psychiatryczne z antropologii innej niż chrześcijańska dla rozstrzygnięć sądów kościelnych¹⁰. W skróconym procesie małżeńskim kryterium to nie zawsze jest możliwe do zweryfikowania, gdyż to strona przedstawia gotową już opinię psychologiczną lub dokumentację medyczną. Oczywiście wikariusz sądowy, mając wątpliwości co do dowodów dołączonych do skargi powodowej, zawsze może skierować sprawę do procesu zwyczajnego i w ramach instrukcji dowodowej

⁷ Por. kan. 1684 KPKⁿ.

⁸ Kan. 1683 2° KPKⁿ.

⁹ Por. P. Majer, *Komentarz do kan. 1683 KPKⁿ*, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Tarnów 2015, s. 169.

¹⁰ Por. Ioannes Paulus PP. II, *Ad Rotae romanae auditores coram admissos*, 5.02.1987, „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 79 (1987), s. 1455.

powołać biegłego, co do którego nie ma żadnych wątpliwości. Wydaje się jednak, że to nie jedyne możliwe rozwiązanie. Nieznajomość psychologa lub psychiatry, który przygotował opinię, nie musi przecież jednoznacznie przesądzać o barku merytorycznej wartości oraz procesowej przydatności konkretnej opinii dołączonej do skargi powodowej. Analizując powyższe wątpliwości, rodzi się inne pytanie: czy prawodawca w ogóle przewidział możliwość prowadzenia procesu skróconego przed biskupem z tytułu niezdolności, o których w kan. 1095 KPK? Odpowiedź jest jednoznaczna: nie wykluczył takiej możliwości, więc należy przyjąć, że ją dopuścił. Co prawda, wśród okoliczności, które dopuszczają rozpoczęcie sprawy o nieważność małżeństwa, stosując proces skrócony, prawodawca z zakresu kan. 1095 KPK wprost wymienia jedynie brak używania rozumu, jednakże wyliczenie, o którym w art. 14 § 1 *Zasad proceduralnych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa* nie jest taksatywne¹¹. W żadnym innym miejscu analizowanego dokumentu z 2015 roku nie została też wykluczona możliwość prowadzenia procesu skróconego przed biskupem z tytułów, o których w kan. 1095 KPK. Ponadto należy zauważyć, że taką możliwość dopuszcza *Subsidium aplikacyjne* wydane w styczniu 2016 roku przez Trybunał Roty Rzymskiej¹². Oczywiście rozpatrywanie tego typu spraw, biorąc pod uwagę ich charakter, przebieg instrukcji dowodowej w procesie skróconym oraz ograniczenia wynikające z terminów¹³, nie jest proste, jednakże nie jest niemożliwe. Nie do końca więc można zgodzić się z opinią, że *processus brevior*,

¹¹ Art. 14 § 1 *Ratio procedendi* KPKⁿ: „Wśród okoliczności dotyczących rzeczy lub osób, które dopuszczają rozpoczęcie sprawy o nieważność małżeństwa, stosując proces skrócony według kan. 1683–1687, należy zaliczyć na przykład: taki brak wiary, który może prowadzić do symulacji konsensu lub błędu determinującego wolę, krótki czas pożycia małżeńskiego, aborcję dokonaną dla uniknięcia zrodzenia potomstwa, pozostawanie w relacji pozamałżeńskiej w czasie zawierania małżeństwa lub wkrótce po ślubie, podstępne zatajenie bezpłodności, poważnej choroby zakaźnej, potomstwa z wcześniejszego związku lub pozbawienia wolności, zawarcie małżeństwa z przyczyny całkowicie obcej życiu małżeńskiemu lub wynikające z nieoczekiwanej ciąży kobiety, użycie przemocy fizycznej w celu wymuszenia konsensu, brak używania rozumu potwierdzony dokumentacją medyczną itd.”

¹² Tribunale Apostolico della Rota Romana, *Sussidio applicativo del Motu pr. „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, Città del Vaticano 2016 [dalej: *Sussidio applicativo*], s. 35: „L’incapacità consensuale per le cause psichiche richiede generalmente una approfondita indagine scientifica peritale che può espletarsi adeguatamente solo nel processo ordinario. Nondimeno, possono darsi casi di gravissime patologie, debitamente documentate (ad es. cartelle clicliche, perizie psichiatriche in sede civile), che secondo la consolidata giurisprudenza consentono di addivenire a un giudizio senza ombra di dubbio positivo circa la nullità del consenso espresso”.

¹³ Kan. 1686 KPKⁿ: „Instruktor, o ile to możliwe, winien zebrać dowody podczas jednego posiedzenia i wyznaczyć termin piętnastu dni na przedstawienie uwag na korzyść wężła oraz wniosków obrończych stron, jeżeli takie zgłaszają”.

jeśli chodzi o niezdolność do zawarcia małżeństwa, ma swoje realne zastosowanie jedynie w odniesieniu do pierwszej postaci niezdolności, to znaczy do braku wystarczającego używania rozumu, o którym w kan. 1095 1° KPK¹⁴.

2. Proces małżeński skrócony przed biskupem a biegły sądowy

Zgodnie z kan. 1678 § 3 KPKⁿ: „W sprawach dotyczących impotencji lub braku zgodny spowodowanej chorobą umysłową lub anomalią natury psychicznej sędzia winien skorzystać z pomocy jednego lub kilku nawet biegłych, chyba że z okoliczności wyraźnie wynika, że jest to bezużyteczne; w pozostałych sprawach należy zachować przepis kan. 1574”¹⁵. Komentatorzy nowego prawa procesowego podkreślają, że reforma papieża Franciszka nie tylko nie zmieniła dotychczasowych kanonów na temat biegłego, ale jeszcze podkreśliła konieczność ich wiernego stosowania¹⁶. Tożsamy przepis prawny funkcjonował już bowiem przed nowelizacją, w kodeksie prawa kanonicznego promulgowanym przez Jana Pawła II¹⁷, oraz w obowiązującej nadal instrukcji procesowej *Dignitas connubii*¹⁸. Ponadto *Dignitas connubii* w art. 207–213 szczegółowo instruuje o procedurach i zadaniach, jakie sędzia powinien wyznaczyć biegłemu. Na szczególną uwagę zasługują w tym miejscu dwa przepisy:

Art. 207 DC:

§ 1. Sędzia, uwzględniając ewentualne propozycje stron oraz obrońcy węzła małżeńskiego, określi swoim dekretem poszczególne punkty, na temat których ma się wypowiedzieć biegły.

§ 2. Biegłemu należy przedstawić akta sprawy i inne dokumenty i pomoce,

14 Por. W. Góralski, *Proces małżeński skrócony przed biskupem*, Płock 2017, s. 141.

15 Kan. 1678 § 3 KPKⁿ.

16 Por. T. Rozkrut, *Komentarz do kan. 1678 § 3 KPKⁿ*, w: *Praktyczny komentarz...*, dz. cyt., s. 112.

17 *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars 2, s. 1–317 [dalej: KPK], kan. 1680: „W sprawach dotyczących impotencji lub braku zgody spowodowanej chorobą umysłową sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wyraźnie wynika, że jest to bezużyteczne; w pozostałych sprawach należy zachować przepis kan. 1547”.

18 Art. 203 § 1 DC: „W sprawach z tytułu impotencji lub wady konsensu z powodu choroby umysłowej lub niezdolności, o których w kan. 1095, sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wydaje się to wyraźnie niepotrzebne”.

których może potrzebować do właściwego i wiernego wypełnienia zadania.

§ 3. Sędzia, po wysłuchaniu biegłego, określi czas, w którym ma być wykonane badanie i przedstawiona relacja, unikając przy tym, aby sprawa nie była niepotrzebnie przedłużana.

oraz art. 209 DC:

§ 1. W sprawach z tytułu niezdolności, według kan. 1095, sędzia nie zapomni zapytać biegłego, czy jedna lub obydwie strony w czasie zawierania małżeństwa, były dotknięte jakąś szczególną anomalią habitualną lub przejściową; jaka byłaby jej ciężkość; kiedy, z jakiej przyczyny i w jakich okolicznościach się pojawiła i jak się objawiała.

§ 2. Konkretnie:

1° w sprawach z tytułu braku używania rozumu należy pytać, czy anomalia poważnie zakłóciła używanie rozumu w czasie zawierania małżeństwa; z jaką intensywnością i jak się przedstawiała;

2° w sprawach z tytułu braku osądu krytycznego należy pytać, jaki był wpływ anomalii na zdolność krytyczną oraz na możliwość swobodnego decydowania o przedmiocie podejmowania poważnych decyzji, w szczególności w wolnym wyborze stanu życia;

3° w sprawach zaś dotyczących niezdolności podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich należy pytać, jaka była natura oraz ciężkość przyczyny psychicznej, z powodu której strona nie tylko ma poważną trudność, ale również niemożność realizowania zadań związanych z obowiązkami małżeńskimi.

§ 3. Biegły w swojej opinii ma odpowiedzieć, według wskazań swojej techniki i swojej wiedzy, na poszczególne pytania zawarte w dekreście sędziego; niech przy tym unika wydawania sądów, które przekraczają granice jego zadania i należą do kompetencji sędziego.

Wszystko to znajduje swoje zastosowanie w procesie zwykłym o stwierdzenie nieważności małżeństwa. W jaki sposób sprostac jednak powyższym wymaganiom w procesie skróconym, nie naruszając jednocześnie terminów i procedur? W praktyce nie jest to możliwe. Należy więc obrać inną ścieżkę postępowania. Skoro skarga powodowa, która rozpoczyna proces skrócony, powinna przytaczać oczywiste okoliczności wskazujące na nieważność zaskarżonego małżeństwa, a zarazem zawierać mocne dowody, które nie wymagają dokładniejszego badania,

to w przypadku tytułów nieważności, o których w kan. 1095 KPK, można powołać się na wyjątek przewidziany przez prawodawcę w wyżej cytowanym już kan. 1678 § 3 KPK¹⁹. Oznacza to, że jeżeli z okoliczności oraz dowodów przedstawionych przez strony wyraźnie wynika, że niezdolność konsensualna jest oczywista, to powołanie biegłego z urzędu nie jest konieczne. Na możliwość zastosowania takiego rozwiązania wskazuje także sam prawodawca. W art. 14 § 2 *Zasad proceduralnych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa* czytamy bowiem: „Do dokumentów, które uzasadniają wniosek należy każdy dokument medyczny, który w sposób oczywisty wyklucza konieczność zasięgnięcia opinii biegłego z urzędu”¹⁹. Jak podkreśla ks. prof. Piotr Majer, godząc się na takie rozwiązanie, powinno się dopilnować, by materiał dowodowy zawierał wiarygodne i poważnej wagi dokumenty, jak np. karty leczenia szpitalnego lub wiarygodne opinie biegłych powołanych w procesie cywilnym, nie są natomiast wystarczające do tego celu opinie biegłych prywatnych, którzy działają zazwyczaj w interesie strony²⁰. Niezwykle istotne jest jednak, by przedstawiona przez strony dokumentacja nie pozostawiała cienia wątpliwości co do jej autentyczności, ma ona bowiem stanowić najważniejszy dowód nieważności małżeństwa²¹. W podobnym tonie wypowiada się również Trybunał Roty Rzymskiej²².

Powyższa analiza nie pozostawia wątpliwości co do możliwości rozpatrywania na drodze procesu skróconego przed biskupem sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułów, o których w kan. 1095 KPK. Z uwagi jednak na swoisty charakter tego typu procesów szczególnie ważna wydaje się, przewidziana przez prawo, pomoc asesora.

¹⁹ Art. 14 § 2 *Ratio procedendi* KPKⁿ:

²⁰ Por. P. Majer, *Komentarz do art. 14 „Ratio procedendi” KPKⁿ*, w: *Praktyczny komentarz...*, dz. cyt., s. 201.

²¹ Por. P. Majer, *Okoliczności uzasadniające proces małżeński przed biskupem: podstępne zatajenie bezpłodności, poważnej choroby zakaźnej, potomstwa z wcześniejszego związku lub pozbawienia wolności; zawarcia małżeństwa z przyczyny całkowicie obcej życiu małżeńskiemu lub wynikającej z nieoczekiwanej ciąży kobiety; użycie przemocy fizycznej w celu wymuszenia konsensu; brak używania rozumu potwierdzony dokumentacją medyczną (MIDI, art. 14 § 1)*, w: *Reforma procesowa papieża Franciszka – pierwsze doświadczenie*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2018, s. 86.

²² Por. *Sussidio applicativo*, s. 35.

3. Asesor w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa

Udział asesora w procesie kanonicznym nie jest żadną nowością. Jak w wielu innych przypadkach funkcja asesora ma swoje korzenie w prawie starożytnego Rzymu i w różnych formach jest obecna w prawie kościelnym praktycznie od samego początku. Etymologicznie asesor to: siedzący przy kimś, sprawujący urząd współradcy, razem z kimś zasiadający w określonym miejscu. W praktyce udział asesora w sprawach sądowych opiera się głównie na obecności u boku sędziego rozstrzygającego sprawy sądowe i narażonego na niebezpieczeństwo subiektywizmu²³. Asesor nie posiada jednak żadnej jurysdykcji i nie tworzy wraz z sędzią trybunału. Jego zadanie polega jedynie na udzielaniu pomocy i konsultacji²⁴. W obecnym porządku prawnym udział asesora w procesie kanonicznym przewidziany jest w dwóch przypadkach: gdy w sprawie orzeka sędzia jednoosobowy oraz w procesie małżeńskim skróconym przed biskupem. Ten drugi przypadek, interesujący nas z racji podjętego tematu, jest szczegółową aplikacją ogólnej normy zawartej w Części I, Księgi VII KPK. Zgodnie z normą ogólną: „Sędzia jednoosobowy w każdej sprawie może sobie dobrać dwóch asesorów, duchownych lub świeckich, odznaczających się uczciwym życiem, aby mu pomagali”²⁵. W tym przypadku prawodawca nie nakłada więc obowiązku powołania asesora, zaś fakultatywną decyzję pozostawia sędziemu. Inaczej jest jednak w przypadku procesu skróconego przed biskupem: „Po otrzymaniu akt biskup diecezjalny, po konsultacji z instruktorem oraz asesorem, rozważywszy uwagi obrońcy węzła i wnioski obrończe stron, gdy takie zgłoszono, jeżeli osiągnął moralną pewność co do nieważności małżeństwa, winien wydać wyrok. W przeciwnym razie przekazuje sprawę do procesu zwykłego”²⁶. Komentatorzy nowego prawa podkreślają, że udział asesora w małżeńskim procesie skróconym jest obligatoryjny²⁷, zaś pominięcie przez biskupa konsultacji z nim byłoby naruszeniem procedury²⁸.

²³ Por. M. Pawlak, *Zadanie asesora w trybunale kościelnym*, w: *Kościelne prawo procesowe. Prawo rodzinne. Materiały i studia*, t. 4, red. A. Dzięga, M. Greszata, P. Telusiewicz, Lublin 2007, s. 346–353.

²⁴ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, vol. 2, Napoli 1988, s. 557.

²⁵ Kan. 1424 KPK.

²⁶ Kan. 1687 § 1 KPKⁿ.

²⁷ Por. W. Góralski, *Proces małżeński skrócony przed biskupem*, dz. cyt., s. 110.

²⁸ Por. W. Góralski, *Proces małżeński skrócony przed biskupem*, dz. cyt., s. 151.

Papież Franciszek nie określa wymogów stawianych asesorom, dlatego też należy w tej kwestii kierować się normami ogólnymi zawartymi w Części I, Księgi VII KPK. Wynika z nich, że asesorem może być duchowny lub osoba świecka, zarówno mężczyzna, jak i kobieta, o sprawdzonym życiu²⁹. O ile określenie kategorii osób dopuszczonych do urzędu asesora jest jasne i klarowne, o tyle wymóg dotyczący stylu życia wymaga wyjaśnienia. Zwrot „sprawdzone życie” (*probatae vitae*), użyty przez prawodawcę w kan. 1424 KPK, zdaniem komentatorów oznacza coś więcej niż dobre obyczaje (*bonis moribus*) lub dobra opinia (*bona existimatione gaudens*). Wymóg *vitae probatae* wskazuje, że asesor powinien cechować się nie tylko szeroko rozumianą prawością życia, lecz także umiejętnościami merytorycznymi oraz doświadczeniem³⁰. Ponadto oczywiste jest, że asesorem może zostać jedynie osoba będąca w pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim³¹. Warto podkreślić w tym miejscu również, że przepisy prawne milczą na temat wykształcenia. Wynika stąd, że asesorem może być osoba nieposiadająca wykształcenia kanonicznego. Biorąc zaś pod uwagę specyfikę procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa, słuszny wydaje się także postulat, by jako asesora mianować osobę świecką, lepiej znającą psychikę i mentalność procesujących się małżonków oraz problemy życia małżeńskiego³². Dokładniejszego wyjaśnienia mogą bowiem wymagać nie tylko kwestie prawne, ale także okoliczności faktów lub dowody dołączone do skargi powodowej. Jeżeli przyjmiemy więc, że zgromadzony w sprawie materiał dowodowy zawiera specjalistyczne badania medyczne, psychiatryczne lub psychologiczne, jak to jest w przypadku procesu skróconego, „to w takim wypadku na asesora w procesie biskupim można by powołać biegłego sądu kościelnego, aby w sposób kompetentny wyjaśnił – w szczególności biskupowi diecezjalnemu (ale także wspomógł merytorycznie uwagami oraz sugestiami samego instruktora) – znaczenie dowodowe przedłożonej dokumentacji”³³. Praktyczne zastosowanie takiej możliwości zostało

²⁹ Por. kan. 1424 KPK; także: Paulus PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio Causas matrimoniales*, 28.03.1971, AAS 63 (1971), s. 444; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, dz. cyt., s. 558; J. Krukowski, *Sądy w ogólności*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 5: *Księga VII – Procesy*, red. J. Krukowski i in., Poznań 2007, s. 39.

³⁰ Por. M. Pawlak, *Zadanie asesora w trybunale kościelnym*, dz. cyt., s. 360; por. także L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico*, s. 558.

³¹ Por. M. Pawlak, *Zadanie asesora w trybunale kościelnym*, dz. cyt., s. 358.

³² Por. M. Pawlak, *Zadanie asesora w trybunale kościelnym*, dz. cyt., s. 359.

³³ T. Rozkrut, *Wybrane oraz praktyczne uwagi odnoszące się do zreformowanego przez papieża Franciszka procesu dotyczącego orzeczenia nieważności małżeństwa (w szczególności w przedmiocie procesu biskupiego)*, w: *Reforma procesowa papieża Franciszka – pierwsze doświadczenie*, dz. cyt., s.186.

już nawet opisane w literaturze. Mons. P. Bianchi, w przemówieniu inauguracyjnym rok pracy sądowej Międzydiecezjalnego Trybunału Regionu Umbrii przytacza przykład procesu skróconego przed biskupem, w którym to procesie do skargi powodowej dołączono 24 dokumenty – większość z nich wskazywała na niezdolność konsensualną pozwanego. W procesie tym w charakterze asesora został powołany biegły sądowy, psychiatra i psychoterapeuta. Podczas instrukcji dowodowej przesłuchano sześcioro świadków, pominięto natomiast dowód z opinii biegłego³⁴. Zaś jeden z audytorów Roty Rzymskiej, Mons. Alejandro W. Bunge, sugeruje nawet możliwość powołania jako asesora nie tylko psychologów lub psychiatrów, ale także ekspertów innych dziedzin, jeśli tylko zajdzie taka potrzeba³⁵. Należy również podkreślić, że asesor, wykonując swój urząd, zobowiązany jest do zachowania tajemnicy, a przed jego podjęciem winien złożyć przysięgę dotyczącą dokładnego i wiernego wypełnienia swojego zadania³⁶.

Ostatnią ważną do rozważenia kwestią jest forma, w jakiej ma się dokonać konsultacja biskupa z asesorem. Przepis prawny zawarty w kan. 1687 § 1 KPKⁿ nie precyzuje tej kwestii. Według komentatorów biskup może więc zwrócić się do asesora o przedstawienie swojego zdania na piśmie. Wydaje się jednak, że konsultacja *viva voce* jest formą bardziej pomocną, gdyż biskup ma wtedy okazję na bieżąco poprosić o wyjaśnienie poszczególnych, interesujących go kwestii³⁷.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę możliwość udziału w procesie skróconym przed biskupem osoby świeckiej, niekoniecznie posiadającej wykształcenie kanoniczne, można zaproponować praktyczne rozwiązanie problemu postawionego w wstępie do tego artykułu. Zakładając, że strony przedstawią wikariuszowi sądowemu zgodne żądanie o wszczęcie procesu małżeńskiego oparte o tytuł dotyczący niezdolności

34 Por. P. Bianchi, *Le condizioni di ammissione al processo breve e il ruolo del vescovo in tale forma processuale*, *Kościelne prawo procesowe. Prawo rodzinne*. <http://www.arcidiocesitrani.it/arcidiocesi/images/documenti/2018Fedeli-separati/38.Condizioni-Ammissione-Processo-Breve-Bianchi.pdf> (22.07.2020), s. 15.

35 Por. A. W. Bunge, *I due processi di nullità rinnovati, e il nuovo processo "più breve davanti al Vescovo"*, <http://www.awbunge.com.ar/Due-processi-rinnovati-uno-nuovo.pdf> (22.07.2020), s. 11.

36 Por. J. Krukowski, *Sądy w ogólności*, dz. cyt., s. 39.

37 Por. P. Majer, *Komentarz do kan. 1687 KPKⁿ*, w: *Praktyczny komentarz...*, dz. cyt., s. 185.

do zawarcia małżeństwa, o którym w jednym z numerów kan. 1095 KPK; że z okoliczności opisanych w skardze powodowej wynikać będzie w sposób oczywisty nieważność zaskarżonego małżeństwa; że ponadto do skargi powodowej dołączone zostaną wiarygodne dokumenty w postaci dokumentacji psychiatrycznej lub psychologicznej świadczące o występowaniu, w chwili zawierania małżeństwa, choroby umysłowej lub poważnej anomalii osobowościowej, to wikariusz sądowy bez obaw i wątpliwości może przyjąć taką skargę powodową i skierować ją do procesu skróconego, wyznaczając jednocześnie biegłego sądowego jako asesora. Asesor – w tym wypadku biegły sądowy – uczestnicząc w procesie, będzie mógł dokonać oceny wiarygodności i przydatności procesowej dokumentacji medycznej lub psychologicznej dołączonej do skargi powodowej, a ponadto będzie mógł podzielić się z biskupem diecezjalnym, wydającym wyrok w sprawie, swoimi spostrzeżeniami zaobserwowanymi podczas posiedzenia dowodowego. Biegły sądowy, działając jako asesor, nie wystawi, co prawda, opinii psychologicznej, która *de facto* w tym wypadku nie jest wymagana, ale jego obecność niewątpliwie ułatwi biskupowi wydanie sprawiedliwego wyroku, albo też przekona o konieczności pogłębionej instrukcji dowodowej. Formalnie rzecz ujmując, psycholog lub psychiatra nie będzie w takim procesie występował w roli biegłego, lecz asesora. Swoją radą wydatnie pomoże jednak w podjęciu sprawiedliwej decyzji. Rozwiązanie to z powodzeniem stosowane jest w niektórych sądach kościelnych i wydaje się godne polecenia.

SUMMARY

A court expert as an assessor in the briefer matrimonial process before the bishop

Considering cases for marriage nullity in virtue of inability described in can.1095 CIC, in the briefer process, still raises many doubts. They are connected, first of all, with a topic of court experts. The present article is a proposition of a practical solution to that issue consisting in a possibility of assigning a court expert to assessor.

For this purpose, rules of law concerning court experts as well as the office of assessor in a canonical process had been analyzed in detail.

Keywords: briefer matrimonial process, expert, assessor

Biegły jako asesor w procesie skróconym przed biskupem

Rozpatrywanie spraw o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności, o której w kan. 1095 KPK, w procesie skróconym wciąż budzi wiele wątpliwości. Są one związane przede wszystkim z tematem biegłych sądowych. Niniejszy artykuł jest propozycją praktycznego rozwiązania tej kwestii, polegającą na możliwości ustanowienia biegłego sądowego asesorem. W tym celu szczegółowej analizie zostały poddane przepisy prawne dotyczące biegłych sądowych oraz urzędu asesora w procesie kanonicznym.

Słowa kluczowe: proces skrócony, biegły, asesor

BIBLIOGRAFIA

Źródła

1. *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars 2, s. 1–317.
2. Franciszek, List apostolski motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, 8.09.2015, (tekst łacińsko-polski), Tarnów 2015.
3. *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii*, 25.01.2005, Città del Vaticano.
4. Ioannes Paulus PP. II, *Ad Rotae romanae auditores coram admissos*, 5.02.1987, „Acta Apostolicae Sedis” 79 (1987), s. 1453–1459.
5. Paulus PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio Causas matrimoniales*, 28.03.1971, „Acta Apostolicae Sedis” 63 (1971), s. 441–446.
6. Tribunale Apostolico della Rota Romana, *Sussidio applicativo del Motu pr. „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, Città del Vaticano, gennaio 2016.

Literatura przedmiotu

1. Bianchi P., *Le condizioni di ammissione al processo breve e il ruolo del vescovo in tale forma processuale*, <http://www.arcidiocesitrani.it/arcidiocesi/images/documenti/2018Fedeli-separati/38.Condizioni-Ammissione-Processo-Breve-Bianchi.pdf> (22.07.2020), s. 1–34.
2. Bunge A. W., *I due processi di nullità rinnovati, e il nuovo processo „più breve davanti al Vescovo”*, <http://www.awbunge.com.ar/Due-processi-rinnovati-uno-nuovo.pdf> (22.07.2020), s. 1–20.

3. Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, vol. 2, Napoli 1988.
4. Góralski W., *Proces małżeński skrócony przed biskupem*, Płock 2017.
5. Krukowski J., *Sądy w ogólności*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 5: *Księga VII – Procesy*, red. J. Krukowski i in., Poznań 2007, s. 12–122.
6. Majer P., *Komentarz do art. 14 Ratio procedendi KPKⁿ*, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Tarnów 2015, s. 194–201.
7. Majer P., *Komentarz do kan. 1683 KPKⁿ*, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Tarnów 2015, s. 163–169.
8. Majer P., *Komentarz do kan. 1687 KPKⁿ*, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Tarnów 2015, s. 185–192.
9. Majer P., *Okoliczności uzasadniające proces małżeński przed biskupem: podstępne zatajenie bezpłodności, poważnej choroby zakaźnej, potomstwa z wcześniejszego związku lub pozbawienia wolności; zawarcia małżeństwa z przyczyny całkowicie obcej życiu małżeńskiemu lub wynikającej z nieoczekiwanej ciąży kobiety; użycie przemocy fizycznej w celu wymuszenia konsensu; brak używania rozumu potwierdzony dokumentacją medyczną (MIDI, art. 14 § 1)*, w: *Reforma procesowa papieża Franciszka – pierwsze doświadczenie*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2018, s. 69–88.
10. Pawlak M., *Zadanie asesora w trybunale kościelnym*, w: *Kościelne prawo procesowe. Prawo rodzinne. Materiały i studia*, t. 4, red. A. Dziega, M. Greszata, P. Telusiewicz, Lublin 2007, s. 345–368.
11. Rozkrut T., *Komentarz do kan. 1678, §3 KPKⁿ*, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Tarnów 2015, s. 111–114.
12. Rozkrut T., *Wybrane oraz praktyczne uwagi odnoszące się do zreformowanego przez papieża Franciszka procesu dotyczącego orzeczenia nieważności małżeństwa (w szczególności w przedmiocie procesu biskupiego)*, w: *Reforma procesowa papieża Franciszka – pierwsze doświadczenie*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2018, s. 179–192.